

Karolina Babuchowska, Renata Marks-Bielska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

PŁATNOŚCI BEZPOŚREDNIE W KONTEKŚCIE INWESTYCJI W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

DIRECT PAYMENTS IN THE CONTEXT OF FARMS' INVESTMENTS

Słowa kluczowe: płatności bezpośrednie, nakłady inwestycyjne, inwestycje

Key words: direct payments, investment outlays, investments

Synopsis. Każdy podmiot gospodarczy, również gospodarstwo rolne wymaga inwestycji, które decydują o jego rozwoju. Dopłaty bezpośrednie zwiększyły zdolność akumulacji środków na inwestycje części gospodarstw. Celem opracowania była ocena dopłat pod kątem ich udziału w finansowaniu inwestycji w gospodarstwach rolnych. Analiza kierunków wydatkowania środków, pozyskanych w formie dopłat przez rolników objętych badaniami w woj. warmińsko-mazurskim, pozwoliła zestawzić wydatki w dwóch kategoriach: inwestycyjne i nieinwestycyjne. W kategorii wydatków inwestycyjnych dominowały wydatki związane z rozbudową gospodarstwa, taką odpowiedź wskazało 39,7% ankietowanych. Na tle całej struktury kierunków wydatkowania płatności bezpośrednich rysuje się jednak przewaga wydatków o charakterze nieinwestycyjnym.

Wstęp

Rolnictwo to sektor bardzo wrażliwy, wymagający specjalnego traktowania, ochrony i wsparcia. Na ten stan wpływ mają takie czynniki, jak: wolny zwrot kapitału w porównaniu z innymi sektorami gospodarki, długi cykl produkcyjny oraz fakt, że produkcja rolnicza w dużej mierze kształtowana jest przez warunki atmosferyczne [Romanowska 1998]. Rolnictwo jest także działem gospodarki, w którym osiągane dochody są relatywnie niższe, co wynika m.in. z faktu deprecjonowania rolnictwa przez mechanizmy rynkowe, skutkujące ustalaniem względnie niskich cen na produkty rolne [Zegar 2001]. Działalność rolnicza ze względów niezależnych, jest mało konkurencyjna lub niekonkurencyjna, i wymaga prowadzenia aktywnej polityki rolnej [Czyżewski 2008].

Uwarunkowania przyrodnicze, duża skala występujących zaniedbań stwarzających zagrożenia dla ekosystemów oraz warunki organizacyjno-ekonomiczne rolnictwa wskazują na konieczność wsparcia finansowego wszelkich działań zwiększających konkurencyjność polskiego rolnictwa [Siekierski 2002]. Funkcjonowanie Polski w strukturach unijnych wzmocniło szanse rozwojowe rolnictwa, a także zdynamizowało przeobrażenia dokonujące się na obszarach wiejskich. Przede wszystkim jednak zmianie uległy warunki prowadzenia działalności rolniczej. Z jednej strony, za sprawą konieczności spełnienia określonych wymogów i dostosowania gospodarstw do standardów obowiązujących w UE, z drugiej – objęcia polskiego rolnictwa systemem wsparcia finansowego w ramach wspólnej polityki rolnej.

Wspólna polityka rolna, daje możliwość akumulowania w rolnictwie środków na rozwój gospodarki narodowej oraz wspiera modernizację rolnictwa i wsi głównie z funduszy unijnych. Dzięki temu następuje przyspieszenie przemian w polskim rolnictwie. Dotowanie unijnego rolnictwa, a w szczególności dotacje na inwestycje, sprzyjają umacnianiu potencjału produkcyjnego i konkurencyjności gospodarstw rolnych. Zwiększenie produkcji rolnej w Polsce oraz poprawa konkurencyjności zależą głównie od ich modernizacji technicznej, a co się z tym wiąże – inwestycji [Brzóska 2006].

Inwestycje są podstawowym czynnikiem wzrostu i przekształceń strukturalnych w gospodarce [Winiarski 2006], także w rolnictwie. Transformacja początku lat 90. ubiegłego wieku poskutkowałą drastycznym spadkiem dochodów rolniczych, co spowodowało ograniczenia popytu tej grupy na dobra inwestycyjne i było przyczyną problemów wielu przedsiębiorców obsługujących rolnictwo. Skłonność do inwestowania (stopa inwestycji) jest jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych, które stanowią podstawę długookresowego rozwoju [Woś 2000].

Nakłady inwestycyjne w rolnictwie mogą być rozpatrywane wg różnych kategorii. Woś [2000] dokonał podziału inwestycji w rolnictwie ze względu na funkcję na:

- produktotwórcze – występujące w typach: ekstensywnym (tworzą nowy potencjał produkcyjno-usługowy) i intensywnym (poprawiają produktywność istniejących potencjałów),
- ograniczające straty surowców,
- podnoszące jakość surowców rolniczych, półproduktów i wyrobów gotowych,
- obniżające koszty produkcji,
- usprawniające pracę ludzi,
- podtrzymujące stan i zdolność produkcyjną ekosystemów rolniczych.

Kwestią bezsporną jest fakt, że prowadzenie działalności gospodarczej wymusza konieczność zgromadzenia i pozyskiwania środków, stanowiących podstawę materialną tej działalności. Podmiot, także producent rolny, podejmujący i prowadzący działalność może wykorzystywać środki własne lub zewnętrzne [Jurkowski 2009]. Z uwagi na stosunkowo mniej korzystną sytuację dochodową w rolnictwie, gromadzenie środków własnych na cele inwestycyjne w gospodarstwach rolnych jest trudne. Istotną zmianę w tym względzie przyniosło wprowadzenie systemu płatności bezpośrednich. Dopłaty zwiększyły zdolność akumulacji środków na inwestycje części gospodarstw średnich i dużych. Zakłada się, że proces ten będzie się nasilał do 2013 r. Prawdziwe zmiany powinny przynieść jednak zaangażowanie środków z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecznictwo Obszarów Wiejskich [Brzóska 2006].

Obok środków pochodzących z budżetu unijnego, finansowaniu inwestycji w gospodarstwach rolnych służą także przygotowane specjalnie na ten cel kredyty preferencyjne.

Uwagi metodyczne

Na potrzeby opracowania przyjęto, zgodnie z definicją podawaną przez GUS, że nakłady inwestycyjne są to nakłady finansowe lub rzeczowe, których celem jest stworzenie nowych środków trwałych lub ulepszenie istniejących obiektów majątku trwałego, a także nakłady na tzw. pierwsze wyposażenie inwestycji. Nakłady na środki trwałe obejmują nakłady na budynki i budowle, maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia, środki transportu, koszty ponoszone przy nabyciu gruntów [Rocznik Statystyczny... 2009].

Celem opracowania była ocena płatności bezpośrednich pod kątem ich udziału w finansowaniu inwestycji w gospodarstwach rolnych. W pierwszej kolejności skoncentrowano się na analizie informacji publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny, dotyczących nakładów inwestycyjnych w polskim rolnictwie. Istotną bazę danych stanowiły informacje pozyskane od producentów rolnych z województwa warmińsko-mazurskiego, zgromadzone z wykorzystaniem metody ankietowej. Narzędziem badawczym był odpowiednio skonstruowany kwestionariusz. Badanie zostało przeprowadzone w 2009 r. w 295 losowo wybranych podmiotach w formie wywiadu bezpośredniego, bądź telefonicznego w czterech powiatach: elckim, bartoszyckim, mrągowskim, nidzickim.

Badane gospodarstwa były zróżnicowane pod względem powierzchni. W badanej grupie dominowały jednostki o powierzchni zawierającej się w przedziale 5-19,9 ha, ich udział wyniósł 40,3% oraz o powierzchni 20-49,9 ha – 31,2%. W dalszej, pod względem liczebności kolejności, uplasowały się gospodarstwa o powierzchni 50-99,9 ha (15,6%) i 1 – 4,9 ha (11,2%). Najmniej liczną grupą były gospodarstwa duże o powierzchni pow. 100 (1%) i 300 ha (0,7%).

Wyniki badań i ich omówienie

Dane statystyczne publikowane przez GUS pozwalają jedynie na zaobserwowanie ogólnych zależności dotyczących badanego zjawiska. Analizując dynamikę nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w cenach stałych w stosunku do roku 1990 (rys. 1), należy stwierdzić w latach 2000-2002 względnie stały ich poziom (ok. 34%). Z kolei od 2004 roku wyraźnie rysuje się tendencja wzrostowa, będąca odzwierciedleniem poprawy sytuacji w polskim rolnictwie, jaka nastąpiła po integracji z UE.

Wśród głównych rodzajów nakładów inwestycyjnych w rolnictwie należy wymienić nakłady na budynki i budowle oraz na maszyny, urządzenia techniczne i narzędzia. Na rysunku 2 zaprezentowano dane dla roku: 2002, 2005, 2008. Udział dwóch wymienionych rodzajów nakładów kształtował się na zbliżonym poziomie i wahał się w analizowanych latach ok. 33-37%. Trzecim rodzajem

nakładów inwestycyjnych, charakteryzujących się relatywnie wysokim udziałem w strukturze nakładów ogółem, były nakłady na środki transportu. W przypadku tej kategorii zaobserwowano wyraźny wzrost z 12,4% w 2002 r. do 16,6% w 2008 r. Pozwala to stwierdzić, że producenci rolni stopniowo odnawiają, uzupełniają bądź modernizują swój park maszynowy.

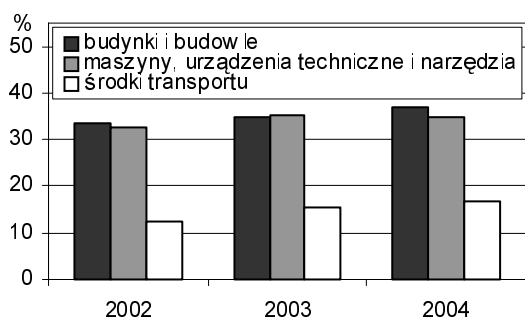
Stosunkowo niski poziom wydatków inwestycyjnych w rolnictwie uwarunkowany był przez wiele lat trudną sytuacją dochodową tego sektora gospodarki. Objęcie polskich rolników systemem płatności bezpośrednich wprowadziło w rolnictwie polskim wiele pozytywnych zmian. Po pierwsze należy wymienić wzrost produkcji rolnej, drugie – wzrost dochodów gospodarstw rolnych [Wigier 2007]. Chociaż najbardziej odczuły tę poprawę gospodarstwa duże [Począta 2006].

Należy się w tej sytuacji zastanowić, jak instrument płatności bezpośrednich wpłynął na poziom inwestycji w gospodarstwach rolnych. Analiza kierunków wydatkowania środków pozyskanych w formie dopłat przez rolników objętych badaniem w województwie warmińsko-mazurskim, pozwoliła zestawić wydatki w dwóch kategoriach: inwestycyjne i nie inwestycyjne. Do wydatków inwestycyjnych, zgodnie z wcześniej podaną definicją GUS, zaliczono zakup środków transportu, maszyn i urządzeń, rozbudowę gospodarstwa oraz zakup ziemi.

Analiza informacji pozyskanych od 295 producentów rolnych pozwala stwierdzić, że w kategorii wydatków inwestycyjnych dominowały te, które związane były z rozbudową gospodarstwa. Taką odpowiedź wskazało 39,7% ankietowanych. Na tle całej struktury kierunków wydatkowania płatności bezpośrednich rysuje się jednak przewaga wydatków o charakterze nieinwestycyjnym. Co prawda, w tej grupie dominują wydatki na zakup środków do produkcji rolnej (73,9%), a zatem niezbędne w prowadzeniu gospodarstwa, to jednak drugie w kolejności były wydatki na cele bieżące, niezwiązane w rolnictwem.

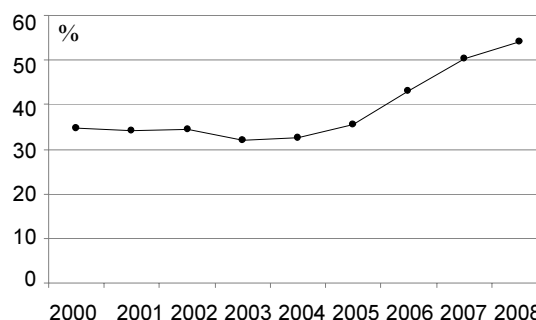
Badania potwierdziły więc, wcześniejsze spostrzeżenia poczynione przez profesora Początę [2006], że diametralna poprawa sytuacji dochodowej niektórych gospodarstw rolnych nie oznacza, że są one w stanie zapewnić wszystkim gospodarstwom parytetowego funduszu konsumpcji lub też są wystarczające na realizację inwestycji. Możliwości takie uzyskują dopiero gospodarstwa, których skala produkcji jest relatywnie duża.

W tej sytuacji niezwykle cennych spostrzeżeń może dostarczyć analiza wydatków badanych gospodarstw z uwzględnieniem ich wielkości obszarowych. Informacje te zostały zestawione w tabeli 1.

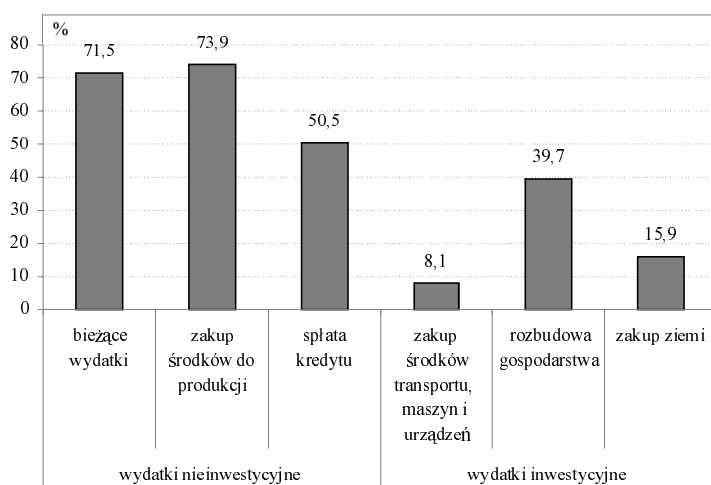
Rysunek 2. Nakłady inwestycyjne w rolnictwie według rodzajów

Źródło: jak na rys. 1.

Rysunek 1. Dynamika nakładów inwestycyjnych w rolnictwie w latach 2000-2008 w cenach stałych (1990=100)
Źródło: opracowanie na podstawie Rocznik Statystyczny... 2009.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że wśród gospodarstw najmniejszych, tj. o powierzchni do 5 ha UR dominowało przeznaczanie dopłat na zaspokojenie wydatków bieżących (84,8%). Podobnie prezentowała się sytuacja w drugiej pod względem wielkości powierzchni, grupie gospodarstw (5-19,9 ha), jednak z tą różnicą, że dostrzeżono tu dość wysoki w strukturze wydatków inwestycyjnych udział wydatków na rozbudowę gospodarstwa. Stosunkowo wysokie nakłady na zakup ziemi ponieśli właściciele gospodarstw o powierzchni pow. 100 ha (66,7%) oraz 20-49,9 ha (25%).

Rysunek 3. Rozdysponowanie dopłat bezpośrednich w 2008 r.
Źródło: opracowanie własne.

Prezentowane wyniki badań nie oddają w pełni sytuacji inwestycyjnej polskich gospodarstw rolnych, z uwagi na nieuwzględnienie relacji dochodów z tytułu płatności bezpośrednich do dochodów ogółem badanych gospodarstw.

Stanowią jednak potwierdzenie ogólnych tendencji, także tych publikowanych przez GUS, jakie obserwuje się w polskim rolnictwie po integracji z Unią Europejską: wzrost dochodów gospodarstw rolnych oraz nakładów inwestycyjnych.

Tabela 1. Struktura wydatkowania dopłat bezpośrednich w 2008 r. według powierzchni gospodarstw

Wyszczególnienie		Powierzchnia gospodarstwa [ha UR]					
		1,0-4,9	5,0-19,9	20,0-49,9	50,0-99,9	100,0-299,9	pow. 300
		udział [%]					
Wydatki nie inwestycyjne	bieżące wydatki	84,8	79,0	73,9	37,0	100,0	50,0
	zakup środków do produkcji rolnej	60,6	78,2	79,3	58,7	100,0	100,0
	spłata kredytu	33,3	52,1	63,0	34,8	33,3	50,0
Wydatki inwestycyjne	rozbudowa gospodarstwa	12,1	38,7	51,1	37,0	33,3	100,0
	zakup ziemi	6,1	11,8	25,0	13,0	66,7	0,0
	zakup środków transportu, maszyn i urządzeń	0,0	11,8	6,5	8,7	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Integracja Polski z Unią Europejską spowodowała przełom w gospodarce kraju, szczególnie zmianom uległ sektor rolny, który otrzymał znaczne wsparcie w formie płatności bezpośrednich, a także innych instrumentów dostępnych, np. w ramach PROW.

Każdy podmiot gospodarczy, również gospodarstwo rolne, wymaga inwestycji, które decydują o jego rozwoju. Do momentu integracji możliwości inwestycyjne polskich rolników były ograniczone z uwagi na brak środków własnych. Niewielkim ułatwieniem były preferencyjne kredyty inwestycyjne. Członkostwo w UE spowodowało objęcie polskich rolników systemem dopłat, który zwiększył możliwości akumulacji. Jednak analiza kierunków wydatkowania tych funduszy dokonana na przykładzie 295 gospodarstw rolnych z woj. warmińsko-mazurskiego wykazała, że w strukturze wydatków dominowały wydatki o charakterze nieinwestycyjnym. Rolnicy, którzy zdecydowali się sfinansować inwestycje środkami uzyskanymi z dopłat najczęściej podejmowali się rozbudowy gospodarstwa (39,7%).

Literatura

- Brzóska M.** 2006: Wizja polskiej wsi i rolnictwa. [W:] Polska wieś 2006. Raport o stanie polskiej wsi. FDPA, Warszawa, s. 161-173.
- Czyżewski A.** 2008: Uniwersalia polityki rolnej w gospodarce rynkowej. Akademia Ekonomiczna, Poznań.
- Jurkowski R.** 2009: Finansowanie działalności rolniczej ze środków publicznych. *Rocz. Nauk. SERIA* t. XI, z. 5, s. 100-105.
- Pocza W.** 2006: Przemiany w rolnictwie. Polska wieś 2006. Raport o stanie wsi. FDPA, Warszawa
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa. 2009: GUS, Warszawa.
- Romanowska K.** 1998: Wspólna polityka rolno-cele, zasady, ewolucja. [W:] Integracja polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską. Wspólna Polityka Rolna. Fundusze strukturalne (red. J. Kiryżow). Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa.
- Siekierski J.** 2002: Rolnictwo i wieś polska wobec współczesnych wyzwań rozwojowych i integracyjnych. Tarnów.
- Wigier M.** 2007: Bilans i strategia. [W:] Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE. *Nowe Życie Gospodarcze*, 9 grudnia, Pułtusk: 21-23.
- Winiarski B.** (red.) 2006: Polityka gospodarcza. PWN, Warszawa.
- Woś A.** 2000: Inwestycje i akumulacja w rolnictwie chłopskim w latach 1988-1998. IERiGŻ, Warszawa.
- Zegar S.J.** 2001: Przesłanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie. IERiGŻ, Warszawa.

Summary

Any business entities, including farm, requires investment, which determine its development. Direct payments have increased ability to accumulate funds for investment of the farm. The aim of study was to assess the participation of direct payments in the financing of investments in farms. An analysis of spending of direct payments in the farms in Warmia and Mazury region helped reconcile spending in two categories: investment and not investment. In the category of investment spending was dominated by spending associated with the expansion of holding, this answer indicated such a 39.7% of respondents. Against the background of the whole structure of spending of direct payments prevail the not investment spending.

Adres do korespondencji:

dr Karolina Babuchowska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Polityki Gospodarczej i Regionalnej
ul. Oczapowskiego 4
10-719 Olsztyn
tel. (89) 523 45 41
e-mail: karolnat@poczta.onet.pl